

Iva Gajšek

PRIMERJAVA PRAVNE UREDITVE REJNIŠTVA MED SLOVENIJO IN AVSTRIJO

UVOD

Poglavitni cilj članka je analizirati izvajanje rejniške dejavnosti med Republiko Slovenijo in Avstrijo ter ugotoviti statistične podatke o trajanju te dejavnosti. Nadaljnji cilj je predstaviti usposabljanje izvajalcev rejniške dejavnosti. Raziskati želimo podobnosti in razlike med slovensko in avstrijsko pravno ureditvijo rejništva.

Namen rejništva je predvsem varstvo in vzgoja mladoletnikov, ki začasno ne morejo bivati v svoji lastni družini. Rejništvo je namenjeno zaščiti in koristi otroka.

V članku bomo uporabili štiri metode dela.

1. Metoda deskripcije

Z njo opisujemo dejstva, predmete in pojave. To metodo bomo uporabili tako, da bomo opisali pomen in namen rejništva v Republiki Sloveniji in Avstriji, podrobno opisali varstvo otrokovih pravic in vlogo centra za socialno delo med postopkom rejništva. Opisali pa bomo tudi probleme, ki nastanejo med izvajanjem rejništva.

2. Primerjalna metoda

Z njo primerjamo dejstva, podatke in procese. V članku bomo primerjali pravna reda, obstoječa dejstva in statistične podatke na področju rejništva med Republiko Slovenijo in Avstrijo.

3. Metoda kompilacije

Z njo povzemamo različne domače in tuje vire. V članku bomo uporabili različne vire tako, da bomo citirali dobesedno povzete dele besedil.

4. Statistična metoda

Z njo analiziramo statistične podatke o trajanju rejništva, starosti in številu izvajalcev rejniške dejavnosti.

Država je na podlagi ustavnega varstva otrok dolžna poseči v uresničevanje pravic staršev in zavarovati otrokovo korist. Otrok v rejništvu je otrok z dvema družinama: ima svojo matično družino, v kateri trenutno ne more živeti, ima pa z njo stike in starši delno prevzemajo skrb zanj, in ima rejniško družino, v kateri živi zdaj. Družina, ki je sprejela otroka v rejništvo, skrbi za njegovo oskrbo in vzgojo, ga uči prevzemanja skrbi zase, za šolanje, mu pomaga pri vzdrževanju stikov z matično družino in pri osamosvajanju. Center za socialno delo ima dolžnost, da določi ustrezne kandidate za izvajanje rejniške dejavnosti in nadzoruje izpolnjevanje rejniške pogodbe.

Čeprav zakonodaja na področju rejništva določa, da je rejništvo le začasen ukrep, pa je v praksi to dolgotrajen ukrep in otroci v rejniških družinah ostanejo več let in ne le začasno.

V praksi je veliko težav zaradi trka interesov med matičnimi starši in rejniki, saj rejniki niso otrokovi zakoniti zastopniki. Rejniki¹ morajo vse zadeve v zvezi z otrokovo oskrbo in vzgojo urejati s soglasjem njegovih matičnih staršev in s pristojnim centrom za socialno delo. Tako mora rejnik pridobiti dovoljenje matičnih staršev za primere zdravniških posegov, udeležbe šole v naravi ... Kadar rejnik želi, da se otrok, ki je v rejništvu, udeleži npr. šole v naravi, mora vzpostaviti stik z njegovimi starši in pridobiti njihovo privolitev. Če se starši ne strinjajo, se otrok, ki je v rejništvu, šole v naravi ne bo mogel udeležiti, saj se upošteva samo volja staršev.

¹ V članku uporabljeni izrazi rejnik, socialni delavec in drugi izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za moške in ženske.

Žgoča problematika je tudi strokovna usposobljenost rejnikov. Tisti, ki bi rad v svoji družini vzgajal in varoval tujega otroka, poda vlogo na center za socialno delo. Vlogo pošljejo odboru pri ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve in ta odloča, kdo od kandidatov bo napoten na dvanajsturno usposabljanje. Predavanja so za vse prijavitelje enaka, ne glede na izobrazbo. Tako dvanajst ur zadostuje za mesarja in doktorja znanosti. Vsi poslušajo isto vsebino in nihče se ne vpraša, ali je enaka zahtevnost primerna za vse, kaj šele, ali bi kdo potreboval še več ur. Ministrstvo po usposabljanju izda dovoljenje za opravljanje rejniške dejavnosti, rejnik pa potem dobi v rejo otroka, navadno s tako hudimi travmami, da jim ni vsak kos (Recek 2010: 12).

UREDITEV REJNIŠTVA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) (v nadaljevanju ZZZDR) razlikuje dva načina nastanka rejništva (157.–160. člen ZZZDR). Prvi način je rejništvo po odločbi centra za socialno delo (Državni portal Republike Slovenije 2006), drugi pa, kadar otroka oddajo v rejništvo starši. Center za socialno delo lahko odda v rejništvo otroka le s privoljenjem staršev. Soglasje pa ni potrebno, če je bil otrok staršem odvzet ali pa če je bila staršem odvzeta roditeljska pravica, poslovna sposobnost ali je njihovo bivališče neznano (Geč-Korošec 1984: 178).

Rejništvo nastane z odločbo centra za socialno delo in s pogodbo. Ob pravnomočnosti odločbe o oddaji otroka sklene center za socialno delo rejniško pogodbo z rejnikom.

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (2007) (v nadaljevanju ZIRD) v 45. členu določa, da je rejniška pogodba pisna pogodba, in določa obseg oskrbe otroka, ki je v rejništvu, pravice in obveznosti pogodbenih strank, višino in način plačevanja rejnine, način in rok prenehanja rejniške pogodbe.

ZIRD v 6. členu določa, da rejnik ne more biti oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica, oseba, ki živi skupaj z osebo, ki ji je odvzeta roditeljska pravica, ter oseba, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost.

ZZZDR (157. člen) določa pogoje glede otroka, ki je v rejništvu. V rejništvo je mogoče dati otroka, ki nima svoje družine, otroka, ki zaradi različnih vzrokov ne more živeti pri svojih starših, ali otroka, katerega telesni in duševni razvoj je ogrožen v okolju, v katerem živi. Ne glede na to pa lahko center za socialno delo odda v rejništvo tudi otroka, ki potrebuje usposabljanje v skladu s potrebnimi predpisi, to so predvsem otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Geč-Korošec, Kraljič 2000: 245).

Kljub izvajanju rejniške dejavnosti imajo otrokovi matični starši dolžnost preživljati otroka, upravljati z njegovim premoženjem in ga zastopati v premoženjskih zadevah.

Pri tem ne gre spregledati, da poleg sredstev, ki jih država nameni za preživljanje otrok v rejništvu, še vedno obstaja dolžnost staršev, da prispevajo za preživljanje svojega otroka.

Rejništvo preneha, kadar prenehajo razlogi, zaradi katerih je bila potrebna oddaja otroka v rejništvo. Ti razlogi največkrat prenehajo s polnoletnostjo, lahko pa tudi že prej, če je otrok, ki je v rejništvu, sposoben za samostojno življenje.

Rejništvo pa lahko preneha tudi s posvojitvijo, če sklene otrok, ki je v rejništvu, zakonsko zvezo ali če umre. Tako preneha rejništvo z odločbo centra za socialno delo, ki jo izda v upravnem postopku.²

Statistični podatki o rejnikih in otrocih v rejništvu

Preglednica 1: Podatki o otrocih, ki so v rejništvu, za februar 2011.

Število otrok v rejništvu	skupaj	1131
	deklice	579
	dečki	552
Število otrok, nameščenih v družine, ki izvajajo rejništvo kot sorodniki	309	

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2011 a).

² Cf. Novak, Korošec 2006: 76. Upravni postopek je pravni postopek, v katerem pristojni organ javne uprave odloča o pravici, obveznosti ali pravni koristi posameznika ali organizacije v konkretni upravni stvari na določenem upravnem področju.

Preglednica 2: Podatki o rejnikih za februar 2011.

Rejniki z dovoljenjem za izvajanje rejniške dejavnosti	Skupaj	805
	rejnice	723
	rejniki	82
Rejniki, ki izvajajo rejniško dejavnost kot poklic		125
Rejniki, pri katerih so trenutno nameščeni otroci		670
Rejniki, pri katerih trenutno ni nameščenih otrok		135
Prosta mesta pri rejnikih z dovoljenjem za izvajanje rejniške dejavnosti		160

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2011 a).

Po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je bilo na dan 22. 11. 2011 skupaj 767 rejnic in rejnikov. Njihova poklicna struktura je takšna: brezposelni: 125, zaposleni: 270, samozaposleni: 126, upokojeni: 163, kmetje: 6, gospodinjje: 43, študenti: 5, drugo: 25, podatek ni vnesen: 4.

PROBLEMATIKA REJNIŠTVA

Rejništvo in posvojitev otrok sta obliki socialnega starševstva. Stigmatizacija otrok, ki imajo oznako »rejenci« in »posvojenci«, je posledica tradicionalnega povečevanja krvnih vezi. V tradicionalni skupnosti zato rejniška družina in družina, v kateri so posvojili otroka, nista simbolno enakovredni. Na področju poimenovanja, formalno-pravne ureditve rejništva in posvojitve ostajajo številna zastarela strokovna pojmovanja.

Ni naključje, da nova družinska zakonodaja omejuje čas rejništva, empirične raziskave pa dokazujejo, da gre za področje, ki bi ga bilo treba korenito spremeniti. Namesto formalnih namestitev in spremljanja so potrebna specializirana strokovna znanja o psiholoških procesih, teoriji travm, teoriji navezanosti, otrokovi perspektivi, teorijah nasilja in sistemskem pristopu pri delu z dvema ali več družinami. Obe področji sta v marsikaterem pogledu tabuizirani in slabo raziskani. Zdi se, da so potrebne specializirane strokovne službe, ki bi se ukvarjale s tem področjem. Eno od tabuiziranih tem je tudi prehod otroka iz rejništva v posvojitev (Zaviršek 2010: 110).

Že sama terminologija sili v razmišljanje o reji kot o glagolniku, ki izhaja iz besede rediti. V SSKJ je beseda razložena v treh pomenih.

Enkrat sicer res kot popolna oskrba tujega otroka za plačilo, enkrat pa kot reja prašičev, živine, in enkrat kot krma, hrana. Rejništvo je danes seveda daleč od drugih dveh pomenov, njegova raba pa nanju kljub temu asociira, zato bi bilo treba poiskati ustrežnejši izraz (Berglez 2005: 160).

Znani so primeri, ko so starši zaradi različnih težav, v katerih se niso znašli, sami predlagali namestitev otroka v rejništvo, dokler se težave ne odpravijo, pozneje pa so te težave že zdavnaj odpravili, otrok pa je še naprej ostal v rejništvu. Včasih se starši nekaj let bojujejo na sodiščih in centrih, da bi dobili otroke nazaj (Bevc 2008: 59).

Vsak otrok si zasluži pravico do urejene družine, do možnosti, da se nekje počuti doma v pravem pomenu besede. Zasluži si brezskrbno otroštvo, umeščenost v določeno okolje, ljubezen, iskrenost in ljubeč odnos (Mikič 2010: 17).

Analiza trajanja rejništva v Sloveniji

ZIRD določa, da je rejništvo le kratkotrajni ukrep, in to za čas, ko si center za socialno delo prizadeva odpraviti vzroke za rejništvo, vendar je v praksi to povsem drugače. Da bi pridobili podatke o trajanju rejništva, smo se po pomoč obrnili na Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Njihovi podatki so prikazani v preglednici 3. Marca 2011 je rejništvo v povprečju trajalo 7,16 let.

Po podatkih Direktorata za družino na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve se je od 645 zaključenih rejništev od leta 2004 v matično družino vrnilo le 220 otrok. Vidimo, da se je le 34 % vseh otrok vrnilo k matičnim staršem.

Preglednica 3: Podatki o trajanju rejništva v Sloveniji.

Datum	Trajanje rejništva
december 2004	7,14 let
december 2005	7,06 let
december 2006	7,19 let
december 2007	7,13 let
december 2008	7,13 let
december 2009	7,19 let
december 2010	7,16 let

Vir: Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve (2011 a).

Januarja 2010 je bilo v Sloveniji 370.155 otrok do starosti 18 let, v rejništvu je bilo približno 1100 otrok ali 0,3 % vseh otrok, starih do 18 let.

Raziskava iz leta 1999, ki jo je opravila Visoka šola za socialno delo v Ljubljani, je opozorila, da 47 % otrok v Sloveniji ostaja v dolgotrajnem rejništvu, in predlagala, da se opravi revizija rejništva. To se ni zgodilo. Med otroki, ki so v rejništvu, so tudi otroci z izpolnjenimi pogoji za posvojitev. Stanje dolgotrajnega rejništva potrjujejo tudi podatki, ki jih je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve navedlo v oddaji »Preverjeno« 14. 3. 2006. Podatki kažejo, da je polovica otrok v rejništvu več kot pet let, oz. da jih je skoraj četrtnina v rejništvu več kot 10 let (Bevc 2008: 33).

Rezultati so povsem ovrgli hipotezo o rejništvu kot kratkotrajnem ukrepu pomoči otroku in družini. Pokazali so, da je rejništvo v obdobju 1992–2002 zaključilo vsega skupaj 27,3 % ali 545 otrok v rejništvu. Od teh otrok se je v matično družino vrnilo 8,7 % otrok, ki so bili v rejništvu, in sicer 4,6 % otrok, ki so bili v rejništvu po preteku 3 let rejništva, in 4 % otrok, ki so bili v rejništvu vsaj 4 leta. Za 12,6 % otrok, ki so bili v rejništvu, se je rejništvo končalo zaradi končanega šolanja, zaposlitve ali dopolnitve starosti 18 let. V drugo rejniško družino, zavod ali stanovanjsko skupino je bilo premeščenih 3,2 % otrok, ki so bili v rejništvu. Posvojenih pa je bilo 2,3 % otrok, ki so bili v rejništvu, in ta podatek zajema tudi tiste otroke, za katere so bili takoj po porodu izpolnjeni pogoji za posvojitev (*op. cit.*: 34).

ZIRD predpisuje trajanje rejništva do otrokovega 18. leta starosti, rejništvo pa je možno

podaljšati tudi po otrokovi polnoletnosti, če se otrok, ki je v rejništvu, redno šola ali pa če otroci, ki so v rejništvu, niso sposobni za samostojno življenje zaradi motenj v telesnem in duševnem razvoju (40. člen ZIRD).

Prehod v popolno samostojnost je lahko za marsikaterega mladega človeka strašljiv in težaven. Lahko pa takemu mlademu človeku center za socialno delo ponudi druge oblike pomoči, kot jih pač ponuja vsem, ki potrkaajo na vrata centra, npr. osebno pomoč, prvo socialno pomoč ipd. Jožef Tivadar, direktor centra za socialno delo Maribor, pravi (Vrbnjak 2007: 19):

V Mariboru je letno povprečno 95 otrok v rejništvu. Doslej smo imeli dva ali tri primere rejništva do 26. leta.

Od vseh otrok, ki so bili nameščeni v rejniške družine, se jih vrne v matično družino le 33 %. Veliko otrok dopolni polnoletnost oz. dokonča študij prej, preden so odpravljeni vzroki, zaradi katerih so matičnim staršem odvzeli otroke.

Veliko bi se lahko naredilo že na začetku, ko se v matični družini pojavi situacija, da mora otrok v rejo. Že tedaj bi se moralo podrobno preučiti, kakšno je realno stanje biološke družine doma, kakšni so vzroki za namestitev otroka v rejo, in predvsem oceniti, kakšne so možnosti, da se otrok v čimkrajšem času vrne v matično družino. Če se oceni, da možnosti za vrnitev v kratkem času ni, bi se moral staršem določiti (na primer) triletni rok, v katerem bi morale zadeve v družini rešiti probleme. Moral bi se tudi opravljati redni nadzor, ali biološki starši sploh kaj delajo v tej smeri. Če starši ne bi ničesar storili in se ne bi odzivali, hkrati pa ne bi plačevali preživnine, bi jim morali odvzeti starševske pravice in otroka dati v posvojiteljsko družino (Mikič 2010: 23, 24).

Število otrok v rejniški družini

Dovoljena je rejniška dejavnost kot poklic, se pravi, da lahko rejnik izvaja rejniško dejavnost kot edini poklic (18. člen ZIRD). Rejnik, ki izvaja rejniško dejavnost kot poklic, mora imeti hkrati nameščene tri otroke v rejništvu,

imeti mora dovoljenje in ne sme biti v delovnem razmerju (24. člen ZIRD). Rejniška družina ima lahko največ tri otroke pod svojim okriljem (23. člen ZIRD). Vendar je v praksi to drugače, saj je namreč kar 30 % otrok nameščenih pri izvajalcu, ki ima več otrok v reji, kot predpisuje ZIRD v 23. členu. To pomeni, da imajo rejniki pri sebi nameščenih več otrok, kot to dovoljuje zakonodaja. Hkrati pa imamo rejniške družine brez otrok. Problem je tudi v tem, da imamo rejnike, stare tudi 58 in 60 let (Recek 2010: 13).

Menimo, da se pri družinah, v katerih je hkrati nameščenih več otrok, kot je zakonsko določeno, rejniki zaradi povečanega dela ne morejo tako intenzivno ukvarjati s potrebami vsakega otroka, ki je v rejništvu, čeprav bi bilo to pri otrocih, ki so doživeli hude psihične in fizične zlorabe in so bili zanemarjeni, nujno potrebno.

Po zbranih podatkih Združenja MOČ je bilo leta 2007 kar 53 izvajalcev rejniške dejavnosti, ki so imeli v rejništvu vsaj štiri otroke. V oskrbi rejnikov, ki skrbijo za štiri ali več otrok v rejništvu, je bilo torej najmanj 212 od 1214 otrok.³ Hkrati je bilo pri izvajalcih z enakovrednimi dovoljenji več kot sto prostih mest.

Po pridobljenih podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (konec avgusta 2010) je starostna struktura rejnic in rejnikov vidna iz preglednice 4. Povprečna starost je 52,64 let.

Preglednica 4: Starostna struktura rejnic in rejnikov.

Starost	Število rejnic in rejnikov
manj kot 30 let	8
30–35 let	34
35–40 let	62
40–45 let	93
45–50 let	135
50–55 let	137
55–60 let	141
60–65 let	79
več kot 65 let	106

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2011 a).

³ V zbrane podatke niso zajeti podatki iz CSD Izola, Tržič in Šentjur pri Celju, ker se na zahtevo za dostop do informacij niso odzvali.

Največ je rejnikov, starih 55–60 let, sledijo rejniki v starosti med 50 in 55 let, za njimi so rejniki, stari 45–50 let, 106 pa je takšnih, ki so starejši od 65 let. Najmanj rejnikov je starih manj kot 30 let, teh je samo 8. Vidimo torej, da je večina izvajalcev rejniške dejavnosti stara več kot 45 let.

Zakoniti zastopniki rejencev

Ker rejniki niso otrokovi zastopniki, se v praksi pojavlja veliko težav, saj mora rejnik vse zadeve, ki zadevajo oskrbo in vzgojo otroka, ki je v rejništvu, urejati s soglasjem njegovih staršev in s pristojnim centrom za socialno delo. Tako mora rejnik pridobiti dovoljenje matičnih staršev za primere zdravniških posegov, udeležbe šole v naravi ipd. Posledica je lahko trk interesov, saj imajo starši lahko drugačne interese kot skrbnik.

Seveda pa tudi ni odgovora na izjemno pomembno vprašanje: zakaj staršem, ki ne morejo, nočejo ali ne znajo skrbeti za svojega otroka, niso odvzete roditeljske pravice. Niso redki primeri, da imajo isti starši nekatere otroke v rejništvu (velikokrat že polnoletne, če so to sploh še otroci), za svoje druge otroke pa skrbijo sami na svojem domu. Za ene torej niso primerni starši, za druge pa so (Berglez 2007: 12).

UREDITEV REJNIŠTVA V AVSTRIJI

Poglavitni vir avstrijskega družinskega prava je Splošni civilni zakonik (2011). Če so upravičenci do vzgoje mrtvi ali pogrešani ter v drugih primerih, kadar to zahteva otrokova korist, lahko sodišče roditeljsko skrb zaupa rejniku. Staršem v takem primeru ostanejo le še tako imenovane minimalne pravice (zlasti pravica do pomembnih informacij o otroku in pravica do stikov) (Zupančič *et al.* 2005: 112).

Avstrija ima federalno ureditev in vsaka provinca zase sprejema socialno zakonodajo (Rakar *et al.* 2010).

Pogoji za rejništvo

Za pošiljanje otrok v rejniške družine skrbi uradni organ, imenovan *Jugendwohlfahrtsträger*,

ki deluje zgolj v otrokovo korist (15. člen, JWG 1989).

Otroke, mlajše od 16 let, se sme namestiti v rejniško družino, samo kadar to odobri uradni organ (16. člen JWG). Takšno odobritev za namestitev otroka v rejniško družino ni treba podati, kadar se otroka, ki je v rejništvu, namesti le za prehodni čas, za del dneva, v primeru nastanitve otroka, ki je v rejništvu, k rejniku, ki ima pridobljeno izobrazbo na tem področju, kadar je organ že priznal rejniško razmerje ali pa če imajo rejniki pravico do varstva in vzgoje, ki jim jo je dodelilo sodišče (17. člen JWG).

Rejništvo se lahko tudi prekliče, če tako zahtevajo otrokove koristi (18. člen JWG). JWG določa v 26. in 27. členu tudi posamezno pomoč pri vzgoji rejnikom in otrokom, ki so v rejništvu, vendar pa jo je mogoče izvajati tudi proti privolitvi rejnikov. Gre za svetovanje rejnikom in otrokom, ki so v rejništvu, spodbujanje razvoja pri otrocih v rejništvu, oskrbovanje mladoletnikov v skupinah in po odhodu iz družine.

Prihodnje rejniške družine se preverja glede zmožnosti vzgajanja, zdravstvenega stanja, zmožnosti prenašanja večjih psihofizičnih obremenitev, stanovanjskih in finančnih razmer ipd. Minimalna starost za rejnike ni predpisana, predpostavlja pa se, da naj bi bili prihodnji rejniki osebe z dovolj življenjskimi izkušnjami in izkušnjami dela z otroki. V idealnem primeru naj starostna razlika med otroki, ki so v rejništvu, in rejniki ne bi presegala 40 let. Otroke lahko v rejništvo vzamejo tudi enočlanske družine, če ustrezajo drugim pogojem za sprejem v rejništvo (Help 2011).

Postopek namestitve v rejništvo

V telefonskem pogovoru socialni delavec Agencije za posvojene otroke in otroke v rejništvu oceni situacijo s pomočjo standardnega vprašalnika za namestitev. Bolj ko so informacije natančne, lažje najde primerno okolje za otroka. Glede na otrokovo starost in stopnjo pripravljenosti matične družine se oblikuje prognoza z nalogami za socialnega delavca in družino, definirajo se tudi pričakovana dolžina

namestitve, nadaljnji stiki z matično družino ter razdalja med matično in rejniško družino. Na Dunaju imajo prednost pri namestitvi v rejniške družine dojenčki in mlajši otroci. Starejši otroci so pred namestitvijo v rejniško družino začasno nameščeni v regionalni krizni center, da se lahko tako oni kot tudi njihovi starši sprijaznijo z ločitvijo. Pred namestitvijo v rejniško družino naj bi se dalo rejniški družini in otroku dovolj časa in priložnosti, da se spoznajo in se med njimi razvije odnos. Tim znotraj Agencije za posvojene otroke in otroke v rejništvu izbere najprimernejšo rejniško družino za posameznega otroka in ga tudi namesti v rejništvo. Po namestitvi otroka v rejniško družino regijski socialni delavec skrbi za svetovanje rejniški družini in za delo z matično družino (Rape Žiberna 2008: 67).

Izobraževanje rejnikov

Za sprejetje otroka v rejništvo je potrebna pridobitev ustrezne izobrazbe v določeni zvezni deželi. Da bi rejništvo dobro potekalo, morajo uradni organi glede na zakonske predloge izvajati svetovalno pomoč in nadaljevalno izobraževanje. Na Dunaju izobraževanja in nadaljnja izobraževanja od leta 2008 organizira Referat za posvojene otroke in otroke v rejništvu. Izobraževanje traja povprečno tri do štiri tedne, nadomestijo pa ga lahko dodatni tematski večeri (npr. v Salzburgu) ali dnevni tečajji (npr. na Tirolskem). Tečaje morata obiskovati in uspešno končati oba starša, ki se odločita za rejništvo. Na ta način se okrepi povezava med rejnikoma. Tečajji vsebujejo uvodna izobraževanja o rejništvu, reševanju kriz in konfliktov, razvoju osebnosti, o pomenu rejništva za vsakega posameznega člana družine in družine kot celote. Temu sledijo obiski na domu. Najbolj urejeno izobraževanje za rejnike imajo v Vorarlbergu. Izobraževanje vsebuje informiranje in pripravlanje, tri hišne obiske, dve večerni srečanja in dnevne seminarje. Nadaljevalni seminarji so različno intenzivni in različno pogosti. Na Dunaju in v Vorarlbergu so ti seminarji tedenski, več kot enkrat na mesec potekajo na Štajerskem, do dvakrat na leto pa na Koroškem. Razen v južni Avstriji so seminarji povsod brezplačni (Scheipl 2009).

Analiza trajanja rejništva

Otroka se lahko namesti v rejniško družino za določen ali nedoločen čas. Največkrat gre za otroke, ki živijo v hudih razmerah in zanje matični starši ne morejo skrbeti. V Avstriji poznajo dve vrsti rejništva, kratkotrajno oz. krizno rejništvo (za čas družinskih kriz in drugih težav) in dolgotrajno rejništvo (v določenih primerih tudi do izpolnitve otrokove polnoletnosti) (Help 2011).

Kratkotrajno rejništvo je namenjeno otrokom, ki bodo nameščeni v rejniško družino za čas od 8 do 12 tednov. Navadno gre pri tej obliki rejništva za dojenčke oz. malčke, stare do dveh let. Ta oblika rejništva je za socialne delavce zelo zahtevna. Po nekaj tednih, ki jih otrok preživi v rejništvu, se začne podrobna razprava o možni vrnitvi otroka v matično družino, ob predpostavki, da so matični starši izboljšali zahtevane pogoje. Leta 2006 se je 164 otrok nastanilo v kratkotrajno rejništvo. Približno 40 % kratkotrajnih rejništev se je končalo z vrnitvijo otroka matičnim staršem (Reichl-Roßbacher 2002).

Konec leta 2006 je bilo v Avstriji 1,7 milijonov otrok, od tega jih je bilo v rejništvu 4341. Število otrok, ki živijo pri posvojiteljih, je veliko manjše od števila otrok pri rejnikih. Leta 2006 je bilo opravljenih 140 posvojitvev (OE 24 at 2008). Leta 2006 je bilo v Avstriji 0,25 % vseh otrok v rejništvu.

Leta 2009 je bilo 27.261 otrok od države deležnih pomoči v zvezi z varstvom in vzgojo. V rejniške družine, stanovanjske skupine in zavode je bilo nameščenih 10.659 otrok. Opazna je časovna razlika med bivanjem otrok v rejniški družini in bivanjem otrok, ki so nameščeni v ustanove. Dlje kot pet let ostane v rejništvu kar 39,3 % otrok in le 12,3 % otrok, ki so nameščeni v ustanove. V posvojiteljske družine je bilo poslanih 110 otrok (Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend 2009).

Leta 2009 se je v Avstriji končalo 758 rejništev ali 17,3 % vseh rejništev. Od teh rejništev jih je 6,8 % trajalo več kot pet let. V manj kot enem letu se je končalo 5,14 % rejništev. Manj kot pet let je trajalo 2,72 % rejništev, vendar več kot dve leti. Več kot eno leto in manj kot dve leti pa je trajalo 2,65 % rejništev.

Konec leta 2009 je bilo v Avstriji v starostni skupini otrok v rejništvu med 6 in 13 let kar 44,8 % otrok. V starostnem obdobju do pet let je bilo v rejništvu 31,2 % otrok, od 14 do 18 let pa 24 % vseh otrok v rejništvu.

Matični starši ohranijo vse pravice do otrok, le nego in vzgojo prepustijo mladinskemu uradu, ki to dolžnost prenese na rejnike (Help 2011).

Izkušnje v praksi so pokazale, da je pri nameščanju otrok v rejniško družino treba upoštevati določena merila (Reichl-Roßbacher 2002):

Preglednica 5: Število otrok v rejništvu in trajanje rejništva v Avstriji na dan 31. 12. 2009.

		Rejništva, ki so se končala v letu 2009 in so trajala:			
št. otrok v rejništvu		do 1 leta	do 2 leti	do 5 let	več kot 5 let
0–5 let					
deklice	674	53	20	14	1
dečki	689	55	28	24	3
skupaj	1363	108	48	38	4
6–13 let					
deklice	988	39	21	24	30
dečki	973	32	25	22	30
skupaj	1961	71	46	46	60
14–18 let					
deklice	531	27	12	18	116
dečki	516	19	10	17	118
skupaj	1047	46	22	35	234
vse skupaj	4371	225	116	119	298

Vir: Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (2009).

- Otrok v rejništvu naj bo najmlajši otrok v rejniški družini, vsaj leto dni mlajši od drugega najmlajšega otroka.
- Starostna razlika med otroki v rejništvu in rejniki naj bo podobna običajni starostni razliki med matičnimi starši in otroki (presejala naj ne bi 40 let).
- Časovna razlika med dvema namestitvama v isti rejniški družini naj bo vsaj eno leto, da se prvi otrok v rejništvu privadi, preden pride naslednji.
- Če je v rejniški družini več otrok, naj ti prihajajo iz največ dveh matičnih družin, ker je sicer težko usklajevati stike z matičnimi družinami.
- Nameščanje v družine, ki so geografsko preveč oddaljene od matične družine, ni priporočljivo.

PRIMERJAVA REJNIŠKE DEJAVNOSTI MED SLOVENIJO IN AVSTRIJO

Izobraževanje rejnikov

Primerjava programa izobraževanja rejnikov med Avstrijo in Slovenijo nam pokaže, da se morata v Avstriji tečajev izobraževanja udeležiti oba starša, ki se odločita za rejništvo, v Sloveniji pa je dovolj, da se takšnega izobraževanja udeleži samo rejnik, torej le eden izmed zakoncev, čeprav bo otrok v rejništvu živel z obema zakoncema. Na podlagi teh podatkov lahko trdimo, da so v Avstriji izvajalci rejniške dejavnosti bolj izobraženi kot v Republiki Sloveniji. Obisk izobraževanja v Avstriji traja povprečno tri do štiri tedne.

Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2008) (v nadaljevanju pravilnik)⁴ določa usposabljanje kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti. Pravilnik določa, da ministrstvo kandidate, ki jih je izbrala Komisija za izbor kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti, napoti na obvezno usposabljanje, ki traja 10–12 ur (42. člen pravilnika).

Vsi rejniki, ki imajo dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti, se morajo najmanj enkrat

v petih letih udeležiti obveznih usposabljanj (44. člen pravilnika). Usposabljanje traja od 20 do 25 ur in vsebuje predavanja, delavnice in skupinske pogovore o lastnih izkušnjah.

Trajanje rejništva

Statistični podatki v Sloveniji kažejo, da je polovica otrok v rejništvu, daljšem od pet let, oz. da je skoraj četrtina v rejništvu, daljšem od 10 let. V Avstriji pa ostane 39,3 % otrok v rejništvu dlje kot pet let. Konec leta 2006 je bilo v Avstriji 0,25 % vseh otrok v rejništvu.

Konec leta 2006 je bilo v Sloveniji v rejništvu 1201 otrok. Decembra 2006 je bilo v Sloveniji vseh otrok, starih do 18 let, 374.649. Tako je bilo v Sloveniji konec leta 2006 v rejništvu 0,32 % vseh otrok.

Če primerjamo Avstrijo in Slovenijo glede števila otrok v rejništvu, lahko vidimo, da je v Avstriji za 0,07 % manj otrok v rejništvu kot v Sloveniji.

Iz teh podatkov lahko razberemo, da v Republiki Sloveniji biva 10 % več otrok v dolgoletnem rejništvu, kot jih biva v dolgoletnem rejništvu v Avstriji.

Vrste rejništva

Ugotovili smo, da med Slovenijo in Avstrijo obstajajo razlike glede vrste rejništva. V Sloveniji ni določenega kratkotrajnega rejništva, kakršnega pozna Avstrija. V Sloveniji poznamo rejništvo, v katerem otrok živi v rejniški družini vse dni, do prenehanja rejništva, in rejništvo, pri katerem je otrok le za konec tedna v rejniški družini, teden pa preživi v zavodu ali v domu šole. Avstrija pa pozna kratkotrajno in dolgotrajno obliko rejništva. Kratkotrajno rejništvo je namenjeno le otrokom do dveh let starosti, za katere se predvideva bivanje v rejniški družini za največ 12 tednov.

Merila za rejništvo

V Sloveniji ne poznamo nekaterih zahtev, ki so v Avstriji del dolgotrajne prakse. V Avstriji velja, če je v rejniški družini več otrok, naj ti prihajajo iz največ dveh matičnih družin, ker je

⁴ Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti, Uradni list RS, št. 54/03, 78/08. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200354&stevilka=2702> (27. 10. 2011).

sicer težko usklajevati stike z matičnimi družinami. Otrok, ki je v rejništvu, naj bo najmlajši otrok v rejniški družini, vsaj leto dni mlajši od drugega najmlajšega otroka. Ugotovili smo, da so merila, na podlagi katerih se namesti otroke v rejniško družino v Avstriji, natančneje določena kot v Sloveniji.

V Sloveniji ne poznamo centraliziranega sistema nameščanja otrok v rejništvo niti državne agencije, ki bi izbirala najprimernejše rejnike med potencialnimi rejniki, kot to počnejo državne agencije v Avstriji. V Sloveniji izbirajo rejnike centri za socialno delo med imetniki rejniških dovoljenj.

Pristojnosti na področju rejništva sodijo v Avstriji na podlagi njene federalne ureditve na raven zveznih dežel, ki same oblikujejo pogoje rejništva in izobraževanje rejnikov, financirajo dejavnost in so odgovorne za izvajanje (Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve 2011 b).

SKLEP

Menimo, da imajo centri za socialno delo zahtevno nalogo, saj morajo v vsakem posameznem primeru najti čas, ki je najprimernejši trenutek za odvzem otroka matičnim staršem, kakor tudi za vrnitev otroka, če se odpravijo vzroki, zaradi katerih je bil otrok odvzet. Pri vseh dejanjih pa morajo biti povsem prepričani, da se ne bodo zgodili nove zlorabe in zanemarjanje in bo otroku s tem dejanjem zagotovljena največja možna korist. Tako v Sloveniji kot tudi v Avstriji pa je primarni cilj otrokova vrnitev v matično družino.

Predlagamo nekatere izboljšave glede ureditve rejništva v Sloveniji, in sicer bi bilo treba spremeniti izobraževanje rejnikov tako, da bi se usposabljanj za rejnike morala udeležiti oba zakonca, kot se zahteva v Avstriji, in ne le eden od zakoncev, saj bo otrok po sklenitvi rejniške pogodbe živel z obema zakoncema in bosta tudi oba skrbela zanj in ga vzgajala.

Nadaljnja izboljšava bi bila, da bi bilo treba primerno sankcionirati starše, ki so svoje otroke tako zanemarili, opustili skrb zanje, z otroki neprimerno ravnali in jih neprimerno vzgajali, da je moral center za socialno delo otroka odvzeti.

Menimo, da bi morali centri za socialno delo pri namestitvi otrok v rejniško družino upoštevati število bioloških otrok, ki jih ima rejniška družina. To bi pripomoglo k zmanjšanju preobremenjenosti rejnikov zaradi prevelikega števila otrok.

Ker prihaja v praksi do velikih težav zaradi trka interesov med rejniki in matičnimi starši otrok, bi bilo najbolje, da bi rejniki pridobili za čas izvajanja rejniške dejavnosti pravico zakonitih zastopnikov otrok, ki jih imajo v rejništvu, saj potem ne bi več potrebovali soglasja otrokovih matičnih staršev ali skrbnikov.

VIRI

- BERGLEZ, V. (2005), *V rejništvu ali kako se kaže spoštovanje do rejencev in rejenk, rejnikov in rejnic in koliko se ceni delo slednjih*. Maribor: Družina Berglez.
- (2007), Rejniška pogodba ter razmerja in odnosi po sklenitvi pogodbe. *Pravna praksa*, 26, 48: 11–13.
- BEVC, V. (2008), Naše rejništvo – dolgotrajni socialno varstveni ukrep. V: Berglez, V., Bevc, V., Dolčič, T., Lah, D., Lampič, D., Markač, N., Munc, M., Muršič, L., Perpar, T., Škerlak, B., Škerlak, M., *Otrokova varnost v sistemu skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših*. Hoče: Združenje Moč za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših.
- Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (2009). *Jugendwohlfahrtsbericht*. Dostopno na: <http://www.Bmwfj.gv.at/Familie/Jugendwohlfahrt/Documents/AA%20-%20Statistik%202009.pdf> (23. 3. 2011).
- Državni portal Republike Slovenije (2006), *Namestitve v rejništvo*. Dostopno na: <http://e-uprava.gov.si/e-uprava/dogodkiPrebivalci.euprava?zdid=698&sid=828> (14. 1. 2011).
- GEČ-KOROŠEČ, M. (1984), *Družinsko pravo SFRJ, 2. del: Pravna ureditev razmerij med starši in otroki, rejništvo in druge oblike organizirane družbenega varstva otrok, skrbništvo, načrtovanje družine*. Ljubljana: Center za samoupravno normativno dejavnost.
- GEČ-KOROŠEČ, M., KRALIČ, S. (2000), *Družinsko pravo*. Maribor: Pravna fakulteta (3. izdaja).
- Help (2011), *Aufnahme eines Pflegekindes*. Dostopno na: <http://www.help.gv.at/Content.Node/72/Seite.720008.html> (16.2.2011).

- JWG (1989), Jugendwohlfahrtsgesetz, BGBL. Nr. 161. Dostopno na: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008691> (12. 8. 2011).
- Mikić, N. (2010), *Nedosegljive sanje: V sistemu rejništva in ustanov*. Ljubljana: Založba KATR.
- Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve (2011 a), Rejništvo. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/uvseljavlanje_pravic/statistika/rejnistvo/ (30. 3. 2011).
- (2011 b), Raziskava. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/rejnistvo_raziskava_konc_ (11. 4. 2011).
- NOVAK, B., KOROŠEC, D. (2006), *Osebnopravni svetovalec: Nasveti največjih slovenskih strokovnjakov za vsakogar*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- OE 24 at. (2008), Rund 4.300 Pflegekinder in Österreich. Dostopno na: <http://www.oe24.at/oesterreich/chronik/wien/Rund-4-300-Pflegekinder-in-Oesterreich/299429> (23. 3. 2011).
- Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2008), *Ur. l. RS*, št. 54/03, 78/08. Dostopno na: <http://www.uradnolist.si/1/objava.jsp?urlid=200354&stevilka=2702> (27. 10. 2011).
- RAKAR, T., ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, G., ZAVIRŠEK, D., BOŠKIČ R., BOLJKA, U., SMOLEJ, S., SOBOČAN, A. M., URH, Š., DREMELJ, P., KOBAL, B., NAGODE, M., ŽIBERNA, V., KOVAČ, N. (2010), *Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva*. Ljubljana: MDDSZ, Direktorat za družino (50).
- RAPE ŽIBERNA, T. (2008), Rejništvo v Avstriji. *Rejniški glasnik*, 47: 63.
- RECEK, T. (2010), Rejenec – otrok s težko prtljago. *Večer*, Bonbon, 18. 5. 2010: 10–14.
- REICHL-ROSSBACHER, M. (2002), *Foster Care in Vienna*. Dostopno na: <http://www.google.si/search?q=Foster+care+in+Vienna&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:sl:official&client=firefox-a> (16. 2. 2011).
- Scheipl, J. (2009), *Das Pflegekinderwesen in Österreich, Liebe und Freundschaft in der Sozialpädagogik, Das Pflegekinderwesen in Österreich*. Dostopno na: http://www.pflegefamilie.at/index.php?Option=com_content&view=article&id=58:daspflegekinderwesen-in-oesterreich-3&catid=8:fachartikel&Itemid=15 (15. 11. 2011).
- Spolšni civilni zakonik (2011). Allgemeines *Bürgerliches* Gesetzbuch – ABGB (RGI 946/1811). Dostopno na: <http://www.Gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html> (12. 8. 2011).
- VRBNJAK, T. (2007), Kdaj je čas za prenehanje rejništva? *Večer*, 27. 11. 2007, 47: 19.
- Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (2007), *Ur. l. RS*, št. 110/02, 56/06, 114/06, 5/07.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004), *Ur. l. RS*, št. 69/04.
- ZAVIRŠEK, D. (2010), »Na otroka se ne smete preveč navezati«: Od rejništva do posvojitve – tabu socialnega dela. V: Leskošek, V., Petrović Jesenovec, B. (ur.), *4. kongres socialnega dela*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (110).
- ZUPANČIČ, K., ŽNIDARŠIČ, V., NOVAK, B. (2005), *Reforma družinskega prava: Predlog novih predpisov s komentarjem*. Ljubljana: Uradni list RS.